

«І ЛЁГКА Я З ЗЯМЛЁЮ ГАВАРУ...»

З той чарады творчых равеснікаў, якіх некалі, як яны ўваходзілі ў літаратуру, называлі ў аглядах абавязкова побач: Р. Семашкевіч, А. Разанаў, Р. Баравікова, Т. Бондар, Г. Пашкоў, Г. Каржанеўская, В. Коўтун, Я. Янішчыц, а зараз «размяркоўваюць» па розных рубрыках, такімі непадобнымі аказаліся гэтыя паэты, імя Яўгеніі Янішчыц адно з найбольш часта згадваемых. А творчы шлях яе — адзін з тых, над якім нястомна крыляла яркая зорка ўдачы. Поспех — адразу, прызнанне — шырокое. Прэмія Ленінскага камсамола Беларусі, удзел у такім адказным форуме, як сесія Арганізацыі Аб'яднаных Нацый, пятая ўжо, такім сур'ёзным памерам, калі 6 аркушаў, кніга паэзіі. Зразумела, што і патрабаванні ў чытачоў да паэтэсы і да яе кнігі самыя сур'ёзныя.

У гэтай кнізе, «Пара любові і жалю», чытач знайдзе пацвярджэнне многім сваім даўнім уражанням ад творчасці паэтэсы, зноў адчуе той галоўны настрой, што ўласцівы яе творчай індывідуальнасці. Натуральнаясць яе голасу, сущэльная знітаванасць з зямлёй сваёй, урачыстая небесстароннасць да людзей той зямлі, да іх абліччаў, іх спосабу жыцця, іх светаадчування.

Есць ціхі боль у сэрцы — старана,
Яна зусім не лёгкія аблокі,
Не песня, што пяеца «на дазволь».
Яна — мой хлеб няпросты і нялёгкі.
Яна — зямлёй пасоленая соль.

«Зямля і соль»

Непазбыўная прывязанасць усіх беларускіх паэтаў да сваей зямлі, якую яны, у пераважнай большасці сваёй учаращнія вяскоўцы, асабліва востра, неадменна адчуваюць — і як родны кут, зямлю бацькоў, але і як зямлю, глебу, узараную, апрацаваную раллю, поле, заўважна і ў лірыцы Яўгеніі Янішчыц. Таму такое важкае яе слова, у якім нечакана адчуеца сувязь з сусветам, з агульным светапарадкам. («Бярэш мяне, палоніш зноў...»)

Бярэш мяне, палоніш зноў,
Матрыярхат прыроды.
Ты ў буйнай квецені садоў —
Пара любові і згоды.

Галоўная школа жыцця, усе законы справядлівасці і гонару, лічыць паэтэса, лепш за ўсё вядомы народу, і перш за ўсё — канечне, яе землякам. Іх яна ведае, ім яна верыць больш за ўсіх. Тут — яе сіла, яе жыццё, корань і аснова. Выснова ўсіх якасцей чалавечых, нават і тых, што не прынята лічыць здабыткам сялян. Менавіта яны, лічыць паэтэса, «інтэлігенты ад зямлі — мае вясковыя Сцяпаны», бо кожны такі Сцяпан «інтэлігентна хлеб

расціў, інтэлігентна дом галубіў». І ў судачыненні абавязковых гэтых існаванняў — быццё народа і зямлі — уяўляеца Яўгеніі Янішчыц існаванне творцы.

І покуль дыхае планета,
Не вынішчаеца датла
Душа народа і паэта
У шуме жытняга святла.

«У шуме жытняга святла»

І ва ўсіх турботах і гаркотах выратоўвае паэтэсу памяць роднага Палесся:

З няхітрых песень, прымавак, трывог,
Якімі спеўна дыхае прырода —
Сама сябе узвысіць да Дарог
Праз глыбіню і мужны дух народа.

Яўгенія Янішчыц прыкметіць кожны рух земляка, пачуе кожнае, нават і з нязначнага выпадку слова. У іерархіі каштоўнасцей народа для яе дарагое ўсё: і “адбіткі вякоў, як набыткі” і “легендарныя коні і світкі”, і “жураўліны рэквіем”, і «белы воблак», /Белы сад. /Белы бусел — снегападам». І вось такая, не эпахальная, але патрэбная справа, пра якую паэтэса гаворыць бяседна, нягучна, з усмешачкай, перанятай ад сваіх землякоў.

Паляшук — народ рахманы,
Слоў не купіш за пятак
Лес траплююць. Пах смаляны.
За сялом вішчыць тартак.

«На траплёўцы лесу»

Паэтэса тут жа некалькімі словамі зробіць замалёвачку, жанравую сцэнку, і — па некалькі штрыхоў — эскізы, але кідкі партрэцік: «Ох, і злای ў дзядзькі кепікі! Але весела глядзіць. /Вока ворана з-пад кепкі: / «Прошу, пані, не хадзіць».

Яўгенія Янішчыц уважлівая да вякамі асвечанай працы сялянскай, рытуальных «дзеястваў», без якіх не абыходзіцца ні адзін вясковы год. Сяўба, жніво, шаткаванне капусты, нарыхтоўка дроў... Традыцыйнае, спрадвечнае... І заўсёды новае — працай рук, добрым святам створанага і зробленага. І тым святлом фарбаў і музыкай гукаў, якую можа пабачыць і пачуць — паэт. «Сем кастроў нарыхтаваных дроў /На гумне бяростай белай свецяць», — скажа Яўгенія Янішчыц. І не проста будзённа заўважыць: «Ты косіш сена, колеш дровы», але ўрачыста адзначыць: «і светла молішся зямлі». А яшчэ абавязкова паспрабуе ўлавіць шматслойную дынаміку жыцця, лёгкімі, амаль бязважкімі, празрыстымі мазкамі пазначыць настрой дня:

Яшчэ тут непакояцца пра дровы,
Пра сена. І салому на гумне.

Смалою пахне рэдкі вугал зруба
І мальвамі — суседская мяжа.
З напаўпустога шлакавага клуба
Даносіцца пласцінкі бабскі жаль.

Змываецца наліплы ліст альховы,
Руды пылок вішнёвае кары,
Найшла раса на камень двухвяковы,
І не шалохне зорка угары.

«Пейзаж з пласцінкай»

У вершах Яўгеніі Янішчыц адчуваецца нейкая асобая лірычнасць, шчымлівая наструненасць пачуццяў, парывістасць. Але ёй неўласцівый голасныя нястрыманасць, кіпучы напор, суцэльная святочнасць. Яна заўсёды пазначыць нюансы, лёгка, ледзь прыкметна мяняючы інтанацыю, не спакушаючыся версіфікацыйнай параднасцю, якой смелай навацыяй — усё з арсеналу традыцыйнага, выпрабаванага. Паэтэса настойвае на натуральнай ёмістасці звычайнага слова, якому дадзена выявіць радасць і тугу, надзею і безнадзеянасць.

Слоў не трэба. Варажба

Уся вачыма сказана.

Будзе вечная журба
Да мяне прывязана.

Загукаюся ў бары —
Заначую з зорамі.

Чарацінкай на вятры
Музыка азёрная.

І густыя туманы,

І бярозак мроіва,

І Вясна, што без віны

Маё сэрца кроіла.

І каляны лёд каляд
З кудасой лахматаю.. .

І прымоўклы шчыры сад
Над сасновай хатаю.

«Слоў не трэба...»

Наўмысна прыводжу верш амаль цалкам. Можна знайсці ў яе больш эфектныя, больш магчыма, удалыя, але тут можна адчуць танальнасць лірыкі паэтэсы, адну з найболып вызначальных асаблівасцей яе творчага почырку. Адну з вызначальных. Бо яна бывае вельмі розная. 1 такая вось —

гарэзлівая, зухаватая:

Назбірала меж грахоў
Ды ў расу абулася.
Колькі зведала шляхоў —
Гэтак мне не чулася.

Паўнагрудая кума
Празвініць абцасамі.

Тут прыдуман нездарма

Танец з выхілясамі.
Рукавочкам — да рукі,
Паяском — да пояса.
З вамі разам, землякі,
І ў зямлі не боязna!

«Добры вечар, землякі!»

Здараеца, разгубленая і пяшчотна-безбаронная:

I ападзе, як яблык, мне на руки
Любvi найшчодры, найкароткі дар.
З такою ласкай і з такою мукай
Я Вам гляджу прыветліва у твар.

«Я Вам гляджу прыветліва у твар»

Прыходзіць час — строгая, па-грамадзянску мужная:

Зямля-Калыска: песні і жыты,
Няўжо вар'ят цябе са свету спіша?
0, немагчыма уявіць,
Апошняе дзіця сваё ^{што ты} калышаш.

«Пакіньце цішу вуснам I вачам...»

Яўгеніі Янішчыц вельмі дарагі старонкі сваёй, беларускай, гісторыі і гісторыі блізкіх і далёкіх суседзяў. «Ялта— 1917», «Ружы Купалы», «Увянок Лесі Украінкі», «Лістапад. Пётр Ілыч Чайкоўскі», «Гамаюн на Палессі», «На месцы дуэлі Лермантава»... Старонкі найбольш літаратурнай гісторыі, дзе «адметнай ніткай вышыт час» і нават «над смутаю жыццёвай прозы» «душа адкрыта/ Для буры і для зор».

Кніга, мабыць, нездарма называеца — «Пара любові і жалю». Паэтэса лічыць абавязкова патрэбным сказаць сваё слова любові тым, хто ўжо стаў літаратурнай гісторыяй, тым, хто не так даўно меціў сваім заклапочаным словам Кнігу Паэзіі і тым, хто ёсць сёння — творчым настаўнікам, сябрам, паплечнікам. У кнізе шмат прысвячэнняў — здаеца, нават замнога. Паэтэса як быццам баіцца абысці каго сваёй увагай. Абавязкова — верш. Абавязкова — з прысвячэннем. Пімену Панчанку, Яну Скрыгану, Анатолю Вялюгіну, Веры Палтаран... Яшчэ імёны, імёны... Паэтэса імкнецца згадаць кожны творчы адрес, за якім вось хаця б такі

чалавек, што некалі «вачыма абагрэў,/Як песняй незалечнаю». Ды і фарбы яе паэтычных далягліядаў такія залежныя не толькі ад колеру палескіх нябёсаў, але і ад шчадраты палотнаў беларускіх мастакоў: «...Пайду пазычу неба ў Шчамялёва,/Яно ў яго блакітнае якраз».

Пара любові і жалю. Невыпадковае спалучэнне. Паэтэса ўвесь час трymае ў памяці, што свет эмпірычнай рэчаіснасці ў святочнасці і светлаце сваёй мае і трагічную антытэзу, што радасці не тое каб прадвызначана ператварыцца ў тугу, але паўната жыцця заўсёды нясе ў сабе шчасце і смутак, свята і клопаты, радаснае і трагічнае. Як ужо згадвалася, паэтэса пазбягае патэтычнага красамоўства, але ў эмоцыях яе лірычнай герайні адчуваецца ўнутраная напружанасць, глыбоке пачуццё, якое, аднак, не вырываецца стыхійным вогнішчам страсці. Радкі стрымана і цнатліва гавораць пра драму лірычнай герайні. Драму жанчыны, якая многае выверыла жыццём, многае выпакутавала: «Так рабіна панікла пад ліўнем,/Так закута дарожка ў кілім»; многае зразумела і асэнсавала: «Я чакаю цябе не ў наіўным,—/Туманцовым, ружовым, бытым». А не зняверылася: «Я чакаю цябе, як дагэтуль —/Самых мужных і верных з вайны». Хаця для асаблівай радасці не так многа падстаў: «Прыходзіць позна лепшая любоў,/ Як за пакуты горкія адплата». Аднак зноў па тым жа законе жыцця, калі ўсё мае свой адваротны бок, які адпавядае сутнасці і духу самога быцця, адпаведна «пачуцця дыялектыкі» — «хай лепшаму навучыць/Раздвоенасць,/Расслоенасць,/Расплаўленасць душы».

Здавалася б, самы выпадак для інфернальнага разгулу стыхій. Ажно паэтэса толькі тужліва асветліцца здагадкай:

А мы маглі б сустрэцца і раней...
Ты не аклікнуў. Я — не пагукала.
Дык не здзіўляйся шчаснай немаце, Б
Балючаму і дрогкаму пагляду.
Так зредку ўвосень яблыня цвіце
Наперакор слаце і лістападу.
«Баюся я нявыказанных слоў...»

Гераіня лірыкі Яўгенія Янішчыц, паэтэса, падкрэслівае: «баюся нявыказанных слоў».

Ратуе лірычнью герайню Я. Янішчып, ва ўсіх скрухах жыццёвых, асабістых крыўдах і нягодах слова народнае, галоўны набытак жыцця паэтэсы — яе высокі занятак, творчасць. («Ці шлях заняслу кудасою...»)

Спаслаў жа шчаслівую муку
Мне лёс
над паперай карпець.
Без крыўды ўспрымаю разлуку,
Агонь спасылаю на смерць!

Нават калі раптам узбунтуецца першароднае жаночае «я» лірычнай герайні: «Не трэба кахаць мяне за рамяство, /Перш-наперш я проста

жанчына» і чыста па-жаночы яна паскардзіцца — «Як цяжка мне гордую голаў насіць /У горкім сутонні самоты!», дык праз некалькі старонак годна ўспомніць пра сваю творчую існасць: «Адкуль ты ўзяў, што я цяпер сумую?/Мне ў самы раз над песняй шчыраваць».

У кнізе ўвогуле роздум над лёсам творцы, над лёсам паэзіі, над нялёгкім, а і шчасным дарам жанчыны-паэта займае асобае, і немалое, месца. 1 ідзе, далучаючыся да той агульнай творчай лініі, якой цверда трymaeцца паэтэса: «Паэзія — яна не знае тлену, /Калі ў душы ёсьць прыгаршчы святла». А Яўгенія Янішчыц па-свойму пабачыць належнасць да высокага цэха паэзіі, вызначыць прыкметы: «У паэтэс лірычнае адзенне, /Яно ў радках з заранак і аблог». І падкрэсліць мяжу, што аддзяляе гэтую кнігу, сённяшні яе творчы час ад нядавняга: «Саманаў растайней маладосці /Агнём па сэрцы выпіша радкі», «І змые час дурных здзіўленняў пену, /І пачуццё абвугліцца датла».

Свежасць непасрэдных уражанняў, роздум — усё гэта патрабуе намаганняў пільных і пастаянных: «Мой светлы дзсын і свята—праца! /Без перапынку, без канца». Таму што майстэрства — гэта і светаўспрыманне, напружанае, а часам і пакутлівае прыслухоўванне да свету і да сябе. Але гэта і праца над вершам: кампазіцыя, слоўнік, гукапіс, метрыка. Каб выявіць дыяпазон інтарэсаў паэта (паэтэсы), і ўменне выявіць іх у слове, выявіць у вобразе.

Вось тады і пазначыцца асноўнае, тая «мелодыя душы», «святла замова», што «кладзецца ў сноп пражытага жыцця». Тым, мабыць, і адрозніваецца гэты яе зборнік ад папярэдніх — адсутнасцю былога звонкага наіву, яснаты да болю ўваччу. Але і выпрабаваным жыццёвым гартаам сталасці. І — захаваным — адчуваннем сапраўднага на зямлі: добра, любові, высакародства. Калі паэтэса абвяшчае: «...І лёгка я з зямлёю гавару». Тут — яе ўдачы, асноўная апора яе таленту. Тут — заўсёдная свежасць думкі і радка, вастрыня ўспрыніцца. А калі яна не зжылася з тым, чаго чакае, пра што вядома «спорнаму пяру», дык атрымоўваюцца «вершы пра вершы». Мабыць, не дарэмна сама Яўгенія Янішчыц згадвае пра сваё ўпрыніцце ЗША: «О рытмы краю, вас я не адразу ўспрымаю...» Паводле таго, як прызнаеца сама Яўгенія Янішчыц, літаратурна чаканага, атрымоўваеца літаратурна вядомае: «чорны воран Пентагона», такі знаёмы і вядомы «адкрыты, барадаты, любві і гневу бог» Хемінгуэй, ёсьць такая ж знаёмая па шматлікіх фактаграфічных і літара-турных варыяцыйах Мэрлін Манро, ёсьць статуя Свабоды... Есць нават памылка ў чужых рэаліях. У тлумачэнні слова «ланч». Чамусьці лапч выдаецца за званы абед, а ла-водле ўсіх слоўнікаў свету гэта другі сняданак. 1 няма ні ў тых ланчах, ні ў тых апісаннях «солі жыцця», што так умее адчуць Яўгенія Янішчыц, калі дакладна «вы-бера мелодыю на ўток»...

А гэта яна ўмее рабіць. 1 ў папярэдніх кнігах. 1 ў гэ-тай. Калі, «правяраючы час і сябе», выходзіць яна да чытача са сваім, крэўным, вынашаным, выпакутаваным.